

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРИФІКАЦІЇ
ТА ПЛАТІЖНИХ МЕХАНІЗМІВ У СФЕРІ АЗАРТНИХ ІГОР****REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR VERIFICATION
AND PAYMENT MECHANISMS IN THE FIELD OF GAMBLING****Кравчук П.Ю., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри права***Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
orcid.org/0000-0003-4246-974X***Єфремов А.О., аспірант кафедри права***Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
orcid.org/0009-0006-1517-3723*

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану нормативно-правового забезпечення процедур верифікації та платіжних механізмів у сфері азартних ігор в Україні. Проаналізовано еволюцію законодавчого регулювання грального бізнесу — від повної заборони азартних ігор у 2009 році до запровадження системи державного нагляду і контролю у 2020 році. Висвітлено проблеми ідентифікації користувачів, колізіям між підзаконними актами, що регулюють доступ організаторів до системи BankID, та складнощам застосування правил фінансового моніторингу, які ускладнюють діяльність легальних операторів. Виявлено, що чинна заборона на використання BankID для грального бізнесу суперечить положенням базового закону, що передбачає можливість застосування цього інструменту як одного з методів електронної верифікації. Обґрунтовано необхідність усунення зазначеної правової колізії шляхом внесення змін до Порядку приєднання абонентів до системи BankID та публічного договору НБУ. Особливо розглянуто питання фінансового моніторингу та здійснення розрахунків у гральній сфері. Запропоновано спрощення процесу первинної верифікації через використання даних системи BankID або електронних документів застосунку «Дія». Проаналізовано проблеми еквайрингу та обмежень щодо прийому ставок, зокрема складність перевірки платників при використанні Apple Pay і Google Pay, а також недосконалість правил щодо заборони ставок від третіх осіб. Обґрунтовано необхідність уточнення законодавчих норм і перерозподілу відповідальності між операторами та банками. Встановлено, що чинні ліміти на поповнення ігрових балансів, вимоги щодо підтвердження походження коштів і короткі строки надання інформації Мінфіну ускладнюють дотримання вимог фінансового моніторингу. Запропоновано збільшення порогів і продовження строків звітування для забезпечення реалістичного виконання норм. У підсумку підкреслено, що комплексне оновлення нормативно-правової бази, гармонізація її з міжнародними стандартами FATF та впровадження сучасних цифрових технологій ідентифікації (eID, біометрія, автоматизовані системи моніторингу транзакцій) дозволять створити ефективну, прозору й безпечну систему верифікації та розрахунків у легальному гральному секторі України.

Ключові слова: азартні ігри, державне регулювання, еквайринг, ідентифікація користувачів, платіжні механізми, верифікація.

The article is devoted to the study of the current state of the regulatory and legal framework for verification procedures and payment mechanisms in the field of gambling in Ukraine. The evolution of legislative regulation of the gambling business is analyzed — from the complete prohibition of gambling in 2009 to the introduction of a system of state supervision and control in 2020. The article highlights the problems of user identification, collisions between by-laws regulating organizers' access to the BankID system, and the difficulties of applying financial monitoring rules that complicate the activities of legal operators. It has been found that the current ban on the use of BankID for the gambling business contradicts the provisions of the basic law, which provides for the possibility of using this tool as one of the methods of electronic verification. The necessity of eliminating this legal conflict by amending the Procedure for joining the BankID system and the NBU's public agreement is substantiated. The issues of financial monitoring and settlements in the gambling sector are considered separately. It is proposed to simplify the process of primary verification through the use of data from the BankID system or electronic documents from the Diia application. The problems of acquiring and restrictions on accepting bets are analyzed, in particular, the difficulty of verifying payers when using Apple Pay and Google Pay, as well as the imperfection of the rules prohibiting bets from third parties. The necessity of clarifying legislative norms and redistributing responsibility between operators and banks is substantiated. It is established that the current limits on topping up gaming balances, the requirements for confirming the origin of funds, and the short deadlines for providing information to the Ministry of Finance complicate compliance with financial monitoring requirements. It is proposed to increase the thresholds and extend the reporting deadlines to ensure realistic implementation of the norms. In conclusion, it is emphasized that a comprehensive update of the regulatory and legal framework, its harmonization with international FATF standards, and the introduction of modern digital identification technologies (eID, biometrics, automated transaction monitoring systems) will make it possible to create an effective, transparent, and secure system of verification and settlements in the legal gambling sector of Ukraine.

Key words: gambling, government regulation, acquiring, user identification, payment mechanisms, verification.

Сфера організації та проведення азартних ігор в Україні перебуває на етапі активного становлення, що супроводжується пошуком ефективних механізмів регулювання та балансування між інтересами держави, бізнесу та гравців. Одними з найбільш проблемних питань залишаються верифікація користувачів та організація платіжних процедур. Недосконалість законодавчої бази, колізії між різними нормативними актами, обмежений доступ організаторів до інструментів ідентифікації, зокрема BankID, а також складні правила фінансового моніторингу створюють додаткові бар'єри для розвитку легального ринку.

У той самий час нелегальні оператори, позбавлені таких обмежень, отримують конкурентні переваги, що призводить до відтоку гравців та недоотримання державою значних податкових надходжень.

Актуальність дослідження зумовлена потребою у виробленні рішень, які дозволять оптимізувати процеси ідентифікації гравців і проведення розрахунків, зробити їх зручними для користувачів, прозорими для держави та технічно здійсненними для організаторів. Важливим завданням є досягнення балансу між вимогами фінансового моніторингу, що забезпечують боротьбу з відмиван-

ням коштів, та необхідністю збереження конкурентоспроможності легального грального бізнесу.

Метою статті є дослідження нормативно-правового забезпечення процедур верифікації та платіжних механізмів у сфері азартних ігор в Україні, що включає аналіз чинної законодавчої та підзаконної бази, виявлення прогалин і суперечностей у правовому регулюванні, а також формулювання пропозицій щодо його удосконалення з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних технологічних викликів.

Айдемський Є.В. акцентує увагу на оперативно-розшуковому аспекті протидії злочинам у гральному бізнесі. Публікації автора дають розуміння практики виявлення і документування порушень, містять матеріал, корисний для оцінки способів виявлення нелегальних платіжних потоків і проблем верифікації учасників. У своїх працях дослідник розкрив особливості організації оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання незаконній діяльності у сфері азартних ігор, та підкреслює необхідність удосконалення механізмів фінансового контролю з метою унеможливлення легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Автор також вказав на важливість взаємодії між правоохоронними органами та регуляторами грального бізнесу при здійсненні контролю за дотриманням законодавчих вимог щодо фінансових операцій [1].

Некрасов В.А. та Айдемський Є.В. у співавторстві розглядали проблему боротьби зі злочинами у сфері грального бізнесу з позицій практичного застосування оперативно-розшукових заходів. У монографії приділено значну увагу аналізу механізмів виявлення і блокування незаконних фінансових потоків, що циркулюють у тіньовому сегменті азартних ігор. Дослідники підкреслили необхідність посилення контролю за платіжними операціями, а також впровадження систем перевірки достовірності даних осіб, які здійснюють грошові транзакції в межах гральних платформ. Окремий акцент зроблено на потребі гармонізації правових норм, які регулюють порядок обігу коштів у сфері азартних ігор, із загальними положеннями законодавства про фінансовий моніторинг [5].

Погорецький М.А. та Топорецька З.М. у своїх працях здійснили комплексний огляд становлення нормативно-правового забезпечення діяльності у сфері азартних ігор. Автори простежили еволюцію правового регулювання та висвітлюють зміни, що відбувалися в системі державного контролю за гральним бізнесом. У дослідженні порушено питання формування правових передумов для забезпечення прозорості фінансових операцій і контролю за учасниками грального процесу, що безпосередньо пов'язано з процедурами верифікації та забезпечення безпечності платіжних механізмів. Важливим аспектом роботи є наголос на необхідності впровадження уніфікованих стандартів фінансової звітності операторів азартних ігор для зменшення ризиків зловживань [6]. Також Погорецький М.А. та Топорецька З.М. дослідили правові та практичні питання притягнення до відповідальності за незаконну діяльність у сфері грального бізнесу. Автори розглядали механізми документування фактів порушень фінансової дисципліни, виявлення тіньових платіжних схем та використання спеціальних методів збирання доказів. Значну увагу приділено процесуальним особливостям розслідування злочинів, пов'язаних із відмиванням коштів, отриманих унаслідок незаконних гральних операцій. Праця є важливою для розуміння проблеми контролю за платіжними потоками та організації ефективної системи верифікації користувачів гральних сервісів [7].

Топорецька З.М. у своїй монографії приділила значну увагу формуванню ефективної системи державного регулювання у сфері азартних ігор. Авторка проаналізувала сучасне законодавство, що визначає порядок ліцензування операторів грального бізнесу, регламентацію платіжних процесів та вимоги до верифікації гравців. Вона акцентує

на важливості впровадження адміністративних механізмів контролю за рухом фінансових ресурсів і дотриманням вимог фінансового моніторингу відповідно до міжнародних стандартів. У дослідженні наголошується на потребі посилення взаємодії між державними органами, фінансовими установами та суб'єктами грального бізнесу для забезпечення прозорості та законності фінансових операцій, що здійснюються у цій сфері [9].

Отже, аналіз літератури свідчить, що науковці комплексно досліджували питання нормативно-правового регулювання, оперативного виявлення та розслідування правопорушень у сфері азартних ігор. Разом із тим, у більшості праць спостерігається брак уваги до технічних аспектів верифікації та сучасних платіжних технологій, що набувають особливого значення в умовах цифровізації грального ринку.

Проте залишаються невирішеними такі питання, як удосконалення правового регулювання процедур верифікації гравців та операторів грального бізнесу з урахуванням сучасних цифрових технологій і міжнародних стандартів фінансового моніторингу. Недостатньо розробленими є правові механізми контролю за електронними платіжними системами, зокрема у частині запобігання використанню криптовалют та інших анонімних фінансових інструментів для відмивання коштів. Також потребують уточнення норми, що визначають порядок взаємодії між суб'єктами грального бізнесу, банківськими установами та державними регуляторами з метою забезпечення ефективного обміну інформацією щодо підозрілих фінансових операцій.

Відсутність уніфікованих технічних стандартів верифікації клієнтів і контролю платіжних транзакцій ускладнює практичну реалізацію вимог законодавства про протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Крім того, наукова література недостатньо висвітлює питання правової відповідальності за порушення вимог фінансового моніторингу та верифікації у сфері азартних ігор, а також механізми міжнародної співпраці у боротьбі з фінансовими зловживаннями в цій галузі.

Нормативно-правове забезпечення верифікації та платіжних механізмів у сфері азартних ігор в Україні ґрунтується на положеннях Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» № 768-IX від 14 липня 2020 р., який визначає вимоги до ідентифікації гравців, прозорості фінансових операцій у галузі та встановлює основні засади державного контролю за діяльністю операторів грального бізнесу. Крім того, враховуються положення проекту Закону, що регламентує особливості функціонування цієї сфери під час воєнного стану [2; 4; 8].

Наукові дослідження акцентують увагу на необхідності подальшого вдосконалення механізмів державного контролю, підвищення ефективності верифікаційних процедур і запровадження сучасних інструментів фінансового моніторингу з метою запобігання тінізації грального бізнесу [3].

Формування нормативно-правового забезпечення у цій сфері відбувалося поступово — від повної заборони грального бізнесу, встановленої Законом України № 1334-VI від 15 травня 2009 р. (який втратив чинність 13.08.2020 р. у зв'язку з ухваленням Закону № 768-IX), до створення комплексної системи державного регулювання та контролю за фінансовими операціями й ідентифікацією гравців. Саме прийняття Закону № 768-IX від 14 липня 2020 р. заклало правові підстави для впровадження прозорих механізмів верифікації користувачів і запобігання нелегальній діяльності у сфері азартних ігор.

На сьогодні існує низка проблем у сфері верифікації гравців та проведення розрахунків у сфері азартних ігор. Одним із ключових бар'єрів є обмеження використання системи BankID для ідентифікації гравців.

Національний банк України заборонив підключення компаній, які здійснюють діяльність у сфері грального бізнесу, до системи BankID. Така ситуація призводить до того, що гравці змушені проходити складні та незручні процедури підтвердження особи – сканування документів, відеодзвінки тощо. Частина аудиторії, не бажаючи витрачати час, переходить на «сірі» платформи, де верифікація або відсутня взагалі, або зведена до мінімуму.

Водночас чинне законодавство, зокрема пункт 4 статті 17 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», прямо передбачає можливість використання різних методів верифікації, зокрема електронного підпису, MobileID, BankID та інших методів, дозволених законодавством. Виникає колізія: наказ Міністерства фінансів №282 дозволяє використання BankID, проте підпункт 8 пункту 2.1 розділу II Порядку приєднання абонентів до Системи BankID НБУ прямо забороняє підключення організаторів азартних ігор. Аналогічна заборона закріплена і в публічному договорі НБУ, де серед підстав відмови у приєднанні до системи вказана діяльність у сфері азартних ігор і лотерей. Вирішенням цієї проблеми може стати вилучення підпункту про заборону підключення грального бізнесу з публічного договору, а також внесення змін до Порядку приєднання абонентів. Для легальних операторів спростяться процедури верифікації, розшириться клієнтська база та з'явиться конкурентна перевага над нелегальними платформами.

Другим важливим аспектом є фінансовий моніторинг. На практиці нелегальні оператори мають перевагу над ліцензійними організаторами саме через відсутність складних процедур ідентифікації. Відповідно до наказу Міністерства фінансів № 232 від 07.06.2024 року, ідентифікація клієнтів організаторами азартних ігор здійснюється за тими ж правилами, що і у фінансових інституцій. Такий підхід ускладнює процес онбордингу клієнтів і знижує його зручність. Виходом може стати спрощення первинного фінансового моніторингу: зокрема, дозволити використовувати дані клієнтів виключно із системи BankID НБУ без застосування кваліфікованого електронного підпису або спростити процедуру через використання електронних документів з додатку «Дія». Запропоновані зміни дозволять дотримуватися вимог законодавства та водночас запобігти відтоку гравців на нелегальні платформи.

Окремим блоком проблем є проведення розрахунків. До квітня 2025 року розрахунки могли здійснюватися через фінансові компанії, але практика «міскодінгу» фактично заблокувала цей шлях. Суть полягала у використанні некоректних MCC-кодів замість спеціального коду 7995, що відповідає азартним іграм, через що утворювався «сірий» платіжний потік. Масове застосування цього механізму припинилося ще наприкінці 2022 року, однак і сьогодні проблема розрахунків залишається гострою.

Наразі лише кілька банків – Сенс, Альянс, МТБ, ЕПБ – здійснюють еквайринг для грального бізнесу, і навіть серед них Нацбанк окремо визначає, кому дозволено працювати з цією сферою. Додатковою проблемою є вимога законодавства щодо заборони приймати ставки від третіх осіб.

На практиці її виконати складно, адже сервіси ApplePay та GooglePay приховують реальні дані картки, і організатор не може встановити, чи належить вона гравцю. Також немає механізму перевірки картки, якщо вона видана не банком-еквайром. Вирішенням може стати внесення змін до законодавства, які передбачали б, що організатор не несе відповідальності у випадках, коли технічно неможливо перевірити ініціатора платежу, а також покладання відповідальності за перевірку на банки. Запровадження цього механізму забезпечить реальне виконання закону та зменшить ризик притягнення операторів до відповідальності за обставини, що перебувають поза їх контролем.

Ще одним питанням є ліміти поповнення ігрових балансів для гравців із високими статками. Наразі банки зобов'язані уточнювати джерело походження коштів у разі операцій понад 400 тисяч гривень, що передбачено постановою НБУ № 153 від 20.12.2024 року. Такі обмеження стимулюють заможних гравців переходити до «сірих» операторів, де подібних перевірок немає. Запровадження більш високих лімітів або спрощення правил підтвердження джерела коштів дозволить легальним компаніям утримати цих клієнтів, збільшити депозити та, відповідно, доходи, що надходять у державний бюджет.

Також важливим є питання строків фінансового моніторингу. Сьогодні організатори азартних ігор зобов'язані надавати Міністерству фінансів інформацію за запитом не пізніше трьох робочих днів. Такий термін є надзвичайно коротким, зважаючи на обсяг даних та необхідність залучення значних технічних і людських ресурсів. Оптимальним рішенням було б збільшення цього строку до десяти робочих днів, що забезпечить своєчасне та якісне виконання вимог регулятора без перевантаження операторів.

Однією з основних проблем у сфері азартних ігор сьогодні є обмеження щодо використання системи BankID для верифікації гравців. Відповідно до рішення НБУ, компанії, що здійснюють діяльність у сфері грального бізнесу, не можуть бути приєднані до системи BankID. Такий факт змушує організаторів азартних ігор використовувати складні та тривалі процедури перевірки клієнтів — сканування документів, відеодзвінки та інші засоби підтвердження особи. У результаті частина гравців віддає перевагу «сірим» платформам, де верифікація або взагалі відсутня, або спрощена. Водночас законодавство України (п. 4 ст. 17 Закону «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор») прямо передбачає можливість ідентифікації гравця за допомогою електронного підпису, SIM-картки з підтримкою MobileID, методу BankID або інших методів, визначених законодавством.

Однак, через суперечності між нормативними актами, фактична заборона залишається чинною. Так, наказ Мінфіну № 282 дозволяє використання BankID для ідентифікації, тоді як п. 2.1 розділу II Порядку приєднання до системи BankID НБУ містить заборону для організаторів азартних ігор. У публічному договорі НБУ також закріплено підпункт, який забороняє приєднання таких компаній. З метою усунення правової колізії доцільно вилучити підпункт «10) здійснення діяльності у сфері азартних ігор і лотерей» з Публічного договору BankID, а також внести зміни до відповідного Порядку приєднання абонентів. Дозвіл НБУ на використання системи BankID організаторами азартних ігор сприятиме спрощенню процедури верифікації, розширенню клієнтської бази та створенню конкурентних переваг перед нелегальними операторами.

Ще одним важливим напрямом є фінансовий моніторинг. На сьогодні нелегальні оператори отримують перевагу, адже можуть допускати гравців без верифікації. Наказ Мінфіну № 232 від 07.06.2024 року передбачає проведення первинної верифікації клієнтів за процедурою, аналогічною тій, що застосовується до фінансових установ. Водночас для легального бізнесу це створює зайві бар'єри. Тому пропонується спростити правила фінансового моніторингу під час онбордингу клієнтів, зокрема прибрати надлишкові ідентифікаційні процедури. Доцільним є також запровадження спрощених методів верифікації — наприклад, отримання даних клієнта безпосередньо із системи BankID без використання кваліфікованого електронного підпису або отримання е-документа через застосунок «Дія». Такий процес дозволить зберегти дотримання вимог фінансового моніторингу, але водночас розширити клієнтську базу.

Не менш актуальним є питання проведення розрахунків. Раніше, до 1 квітня 2025 року, платежі могли здійсню-

ватися через фінансові компанії, однак через зловживання з «міскодінгом» (тобто прийом платежів під іншим MCC-кодом, ніж 7995 для азартних ігор) та податкові ризики цей спосіб фактично припинили наприкінці 2022 року. Сьогодні ситуація ускладнюється тим, що не всі банки мають власний процесинг, а НБУ фактично вручну погоджує, кому дозволено працювати з операторами азартних ігор. Станом на сьогодні такі операції підтримують лише кілька банків — Сенс, Альянс, МТБ та ЕПБ. Крім того, існує низка технічних і правових обмежень. Організатор азартних ігор зобов'язаний не приймати ставки від третіх осіб, проте при використанні платіжних систем Apple Pay або Google Pay реальні дані картки гравця приховані, і організатор не може перевірити її належність. Відсутність єдиного механізму обміну інформацією між банками унеможливує перевірку власника картки, якщо картку випущено не банком-еквайром.

Відповідно до ст. 15 Закону «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», організатор зобов'язаний не допускати прийняття ставок третіми особами, однак через технічні обмеження виконання цієї норми є складним. Тому пропонується дозволити використання фінансових компаній для розрахунків, а також уточнити п. 27 ст. 15, зазначивши, що заборона діє лише у випадках, коли наявна повна інформація про ініціатора операції. Якщо така інформація недоступна через особливості платіжних систем, відповідальність має бути покладена на банки, які здійснюють еквайринг. Така дія забезпечить реалістичне виконання закону і дозволить уникнути покарань за порушення, що не можуть бути контрольовані оператором.

Окремо слід розглянути питання лімітів на поповнення ігрових балансів для гравців із високими доходами.

Наявні обмеження стимулюють відтік таких клієнтів до нелегальних платформ. Згідно з Постановою НБУ № 153 від 20.12.2024 року, банки зобов'язані перевіряти джерело походження коштів при здійсненні операцій понад 400 тисяч гривень. Пропонується збільшити граничну суму поповнень без додаткового підтвердження або спростити саму процедуру перевірки, що дозволить залучати гравців із більшими депозитами, що позитивно вплине як на доходи організаторів, так і на обсяги відрахувань до бюджету.

Нарешті, важливим є питання строків фінансового моніторингу. Відповідно до чинного порядку, організатор повинен надавати на запит Мінфіну інформацію про клієнтів не пізніше ніж за три робочі дні. Такий термін є надто коротким, оскільки підготовка великого обсягу даних потребує значних технічних і людських ресурсів. Тому доцільно подовжити строк надання інформації до десяти робочих днів, що забезпечить своєчасне, повне і коректне надання даних регулятору без порушення вимог закону. Отже, упровадження зазначених змін дозволить створити збалансовані умови для легального грального бізнесу, підвищить ефективність фінансового моніторингу, забезпечить захист гравців та сприятиме зростанню надходжень до державного бюджету.

Подальшим напрямом дослідження будуть питання вдосконалення нормативно-правових засад верифікації та контролю платіжних операцій у сфері азартних ігор з урахуванням вимог міжнародних стандартів FATF та європейського законодавства у сфері протидії відмиванню коштів. Також перспективним є аналіз практики застосування цифрових технологій для ідентифікації гравців, зокрема використання електронної ідентифікації (eID), біометричних даних та автоматизованих систем моніторингу транзакцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айдемський Є.В. Боротьба зі злочинами у сфері грального бізнесу: оперативно-розшуковий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2014. 20 с.
2. Аналіз регуляторного впливу до Проекту Закону України «Про особливості здійснення державного регулювання у сфері організації та проведення азартних ігор та у лотерейній сфері під час дії правового режиму воєнного стану». URL: <https://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/1534-2.pdf>.
3. Бодров Ю.В. Законодавче регулювання організації та проведення азартних ігор: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Випуск 84. Частина 3. С. 17 – 23.
4. Звіт за результатами дослідження ринку випуску та проведення лотерей / Схвалено Антимонопольним комітетом України (протокол № 13 від 22 лютого 2018 р.). К.: 2018. 119 с.
5. Некрасов В.А., Айдемський Є.В. Боротьба зі злочинами у сфері грального бізнесу: (оперативно-розшуковий аспект): монографія. Київ, 2015. 163 с.
6. Погорецький М.А., Топорецька З.М. Гральний бізнес: історія та правове регулювання. К.: ВД «Дакор», 2014. 92 с. С. 10 – 11.
7. Погорецький М.А., Топорецька З.М. Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія. К.: Алерта, 2015. 250 с.
8. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України № 768-ІХ від 14 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/768-20#n1162> (дата звернення: 23.09.2025).
9. Топорецька З.М. Публічне управління гральним бізнесом та лотерейною діяльністю і протидія злочинам, пов'язаним з ними: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2022. 424 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
Дата публікації: 28.11.2025